

УДК 378.016:81'243]:[378.4:63](477)''195/198''

Хоменко Л. М.

аспірантка кафедри педагогіки

Сумського державного педагогічного університету

імені А. С. Макаренка

**ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ
ІНОЗЕМНИМ МОВАМ У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ІНСТИТУТАХ УКРАЇНИ У 50 – 80-ті рр. ХХ ст.**

Стаття присвячена методиці навчання іноземним мовам у сільськогосподарських інститутах України. Виявлено такі тенденції її розвитку у період 50 – 80-х рр. ХХ ст.: постійна зміна методів навчання та підпорядкованих їм методичних прийомів; використання російської мови у якості рідної для теоретичних пояснень, співставлень граматики і лексики, контролю за отриманими знаннями та уміннями; перегляд методичних підходів до роботи з текстом; поступовий перехід до системного вивчення іноземної мови; поліпшення засобів навчання, застосування у навчальному процесі сучасних технічних пристроїв.

Ключові слова: методика навчання, іноземні мови, сільськогосподарські інститути України, тенденції розвитку.

Хоменко Л. М. Тенденции развития методики обучения иностранным языкам в сельскохозяйственных институтах Украины в 50 – 80-х гг. ХХ ст.

Статья посвящена методике обучения иностранным языкам в сельскохозяйственных институтах Украины. Выявлены следующие тенденции ее развития в период 50 – 80-х гг. ХХ ст.: постоянная смена методов обучения и подчиненных им методических приемов; использование русского языка в качестве родного для теоретических объяснений, сравнения

грамматики и лексики, контроля за полученными знаниями и умениями; пересмотр методических подходов к работе с текстом; постепенный переход к системному изучению иностранного языка; усовершенствование средств обучения, применение в учебном процессе современных технических устройств.

Ключевые слова: *методика обучения, иностранные языки, сельскохозяйственные институты Украины, тенденции развития.*

Khomenko L. M. Trends in the development of foreign languages training techniques in agricultural institutes of Ukraine in the period of 50-80's of XX-th century.

The article is devoted to the techniques of teaching foreign languages in the agricultural institutes of Ukraine. It was revealed that the main tendencies of the development of the methodology of teaching foreign languages in the agricultural institutes of Ukraine in the 1950's -1980's were: constant change of training techniques (use of a grammar-translation type of teaching in the early 1950s, a consciously-comparative type in the 1950s -1960s, a consciously active approach in the 1970s and early 1980s, interconnected learning in the second half of the 1980s) and subordinate methodological techniques. Russian was used as a native language. Theoretical explanations were carried out, the comparison of grammar and vocabulary was made, and the acquired knowledge and skills were checked by means of it. Instead, Ukrainian as well as languages of national minorities were not involved in comparing language systems. Methodological approaches to working with texts were reconsidered. Reading of adapted texts was replaced by reading of the original texts in the specialty, business literature in the sphere of business, marketing, and management. The skills of comprehensive reading were formed. A gradual transition to the systematic study of a foreign language was carried into practice, envisaging mastery of all components of the language: speaking (oral speech), listening (aural reception), reading, translation, and writing. It has been found out that the introduction of technical educational

devices became one of the most important means of expanding oral language practice of students of agricultural institutes, activating and rationalizing their activities. Initially, the training material was presented in the form of recordings, slide films and sound films in foreign languages. Since the 1970s, language laboratories, equipped with sound recording, sound reproduction and projection equipment began to appear in agrarian higher educational establishments of Ukraine. It has been established that, despite the intensive development of the training techniques, a substantial progress in the acquisition of foreign languages by students of agricultural institutes during the 1950s and 1980s was not made.

Key words: *training techniques, foreign languages, agricultural institutes of Ukraine, development trends.*

Іншомовна підготовка залишається важливою складовою становлення висококваліфікованого фахівця-аграрія, оскільки відкриває йому доступ до нової професійної інформації, сприяє розвитку світоглядного та загальнокультурного рівня, розширює комунікативні можливості. Одним із засобів поліпшення навчання студентів іноземним мовам є вивчення, наукове осмислення та використання позитивного досвіду попередніх років. У зв'язку з цим досить цікавим є період 50 – 80-х рр. ХХ ст., який характеризувався інтенсивним розвитком методики навчання іноземним мовам.

Аналіз сучасного наукового доробку з питань іншомовної освіти у вищих аграрних навчальних закладах України дозволяє зробити висновок про те, що питання навчання іноземним мовам розглядалися такими науковцями, як О. Балалаєва, О. Бігич, Н. Гальскова, Г. Климентенко, Л. Кравчук, С. Ніколаєва, В. Плахотник, Г. Рогова, О. Савченко, Т. Сахарова та ін. Проте комплексного, цілісного, системного дослідження проблеми розвитку методики навчання іноземним мовам у вищих аграрних навчальних закладах України ще немає.

Мета статті – виявити тенденції розвитку методики навчання іноземним мовам у сільськогосподарських інститутах України у період 50 –80-х рр. ХХ століття.

На початок 50-х рр. в іншомовній освіті у сільськогосподарських інститутах використовувався граматико-перекладний метод навчання. В його основі лежав безпосередній зоровий контакт студента з текстом. Текстові навчальні матеріали були адаптованими і мало пов'язаними з майбутньою професією студента. Робота з текстом спрямовувалася не на розширення професійних знань, а на вивчення граматичних, лексичних та інших розділів мовознавства. Орієнтація методики на оволодіння у першу чергу граматикою, проявлялася і в використанні такого методичного прийому, як робота з роздатковими картками по формотворенню словосполучень за різною модальністю часу [1, с. 53]. Застосування граматико-перекладного методу давало можливість розвивати у студентів лише два компоненти іншомовної освіти – читання та переклад.

Із середини 50-х рр. ХХ ст. розпочалося втілення глобальних планів партійно-державного керівництва СРСР щодо підйому сільськогосподарського сектору економіки. Це обумовило необхідність більш якісної підготовки фахівців-аграріїв, які здатні були б аналізувати та використовувати передовий світовий досвід. Доступ до важливої професійної інформації забезпечувався у тому числі і через знання іноземної мови. Потреба в поглибленому оволодінні студентами сільськогосподарських інститутів іноземними мовами та відсутність суттєвих результатів у цьому обумовили активізацію методики навчання. Протягом 50 – 60-х рр. у сільськогосподарських інститутах впроваджується свідомо-порівняльний метод навчання. На відміну від граматико-перекладного, він передбачав вивчення іноземної мови не шляхом механічного запам'ятовування правил формотворення слів, а через усвідомлене порівняння з граматикою рідної мови. У якості рідної мови розглядалася російська, за її допомогою здійснювалися теоретичні пояснення, проводилося співставлення граматики і

лексики, вівся контроль за отриманими знаннями та уміннями. Натомість українська мова, мови національних меншин – не залучалися для порівняння мовних систем.

Основними засобами навчання учнів, як і раніше були тексти, граматичні картки та таблиці [3, с. 155]. Водночас, починають змінюватися вимоги до змісту текстів. Нові методичні підходи передбачали, що студентів аграрних ВНЗ необхідно було навчати читати та перекладати не адаптовані, а оригінальні тексти, відповідні до їх спеціальності. Знайомство з оригінальною літературою мало відбуватися не лише під час аудиторних занять, а й у позанавчальний період, під час виконання самостійних завдань. У зв'язку з цим інтенсифікувалася робота кафедр іноземних мов аграрних ВНЗ України з підготовки та видання типографським способом спеціалізованих текстів, відповідно до профілю навчання студентів (механізація сільського господарства, агрономія, ветеринарія тощо) [1, с. 53].

У 50-х рр. було сформульоване визначення провідному компоненту іншомовної освіти – читанню. Під ним розумілося «складне вміння, що включає два основних компоненти: а) вміння співвідносити візуально-графічні образи із звуками і звукосполученнями (так звана техніка читання); б) вміння зв'язати зорові і звукові образи з їх значенням (семантика) [4, с. 80].

Інтенсивне читання передбачало формування у студентів навичок безперекладного розуміння текстів, що у відповідності до постанови Ради Міністрів СРСР від 25 травня 1961 року «Про поліпшення вивчення іноземних мов», проголошувалося кінцевою метою іншомовної освіти в сільськогосподарських ВНЗ. Для формування навичок безперекладного розуміння текстів викладачами кафедр іноземних мов використовувалися такі методичні прийоми, як демонстрація предметів, картинок, жестів, міміки, які замінювали певні слова та словосполучення. Поширеним було і використання прийому антиципації, коли студенти мали визначати зміст тексту за його назвою, окремим абзацом, ключовими словами. Для

формування навичок розумінні тексту використовувалися і такі вправи, як: складання плану тексту, пошук в тексті певних фактів, переказ тексту за опорними реченнями, вибірковий письмовий переклад окремих частин тексту [4, с. 92].

У постанові Ради Міністрів СРСР від 25 травня 1961 року «Про поліпшення вивчення іноземних мов» була поставлена ще одна вимога – перебудувати методику навчання таким чином, щоб виробити у студентів навички розмовної мови [5, с. 73]. Отже, постанова пов'язувала навчання іноземної мови у ВНЗ виключно з практичною метою – забезпечити спеціалістам можливість безпосередньо знайомитися з рівнем розвитку науки і техніки за кордоном, критично оцінювати зарубіжний досвід.

Реалізувати цю мету за рахунок діючого на той час свідомо-порівняльного методу було неможливо, оскільки він спрямовувався на засвоєння не самої мови, а знань про неї. Накреслена постановою директива на практичне оволодіння іноземними мовами почала втілюватися за допомогою свідомо-практичного або свідомо-активного методу навчання [3, с. 155].

У сільськогосподарських інститутах, через обмежену кількість аудиторних годин, нестачу кваліфікованих кадрів, засобів навчання, єдиним шляхом поліпшення навичок усної мови залишалася робота з текстом. Використовуючи свідомо-активний метод навчання викладачі кафедр іноземних мов застосовували монологічні та діалогічні прийоми активізації матеріалу тексту. До монологічних відносилися: переказ тексту, доповідь за прочитаним. Діалогічний прийом передбачав запитання-відповіді, бесіду. Таким чином, навчання розмовній мові будувалося на тому ж матеріалі, що і навчання читанню.

Сприяли поліпшенню навичок усної мови і організаційні форми роботи, які стали інтенсивно запроваджуватися відповідно до прийнятого наприкінці 50-х рр. XX ст. курсу на зв'язок навчання з життям. До них відносилися екскурсії, факультативи, різні позанавчальні заходи (олімпіади, вечори,

зустрічі та ін.). Значна роль у розвитку усної мови студентів сільськогосподарських інститутів відводилася і «фонетичній зарядці». Викладачами кафедр іноземних мов розроблялася система вправ, спрямованих на правильне відтворення кожного звуку. Одні викладачі намагалися добитися чистоти вимови, інші задовольнялися таким фонетичним оформленням мовлення, яке було б зрозуміле для співрозмовника. Доцільність навчання безпомилковості та аутентичності вимови автор посібника «Навчання іноземним мовам у немовному ВНЗ» Р. Кузнецова пояснювала такими причинами:

- навчання вимові скорочує термін навчання мові. Коли ми слухаємо іноземну мову, часто повторюємо про себе те, що чуємо, і тому засвоюємо значно швидше;

- якщо ми не будемо вчити вимові, то не зможемо досягнути іншої мети навчання – сформувати вміння говорити;

- студенти повинні вміти сприймати на слух доповіді, лекції, виступи науковців в звуковій формі. Вони не зможуть цього зробити, якщо не будуть володіти правильною вимовою, розуміти звукову іноземну мову [4, с. 40]. Отже, «фонетична зарядка» не лише сприяла тренуванню певного звуку, а й допомагала заучуванню лексичних та граматичних норм усної мови.

При формуванні навичок усної мови викладачі мали звертати особливу увагу на індивідуальний рівень підготовки кожного члена навчальної групи і будувати свою роботу так, щоб забезпечити зростання знань і умінь як слабким, так і сильним студентам.

Одним із важливих засобів розширення усної мовної практики студентів сільськогосподарських інститутів, активізації та раціоналізації їх діяльності стало запровадження технічних приладів навчання. Спочатку навчальний матеріал був представлений у вигляді грамплатівок, діафільмів, звукових фільмів на іноземних мовах. Із 70-х рр. в аграрних ВНЗ України почали з'являтися лінгафонні кабінети, обладнані звукозаписувальною, звуковідтворювальною та проекційною апаратурою. Був розроблений єдиний

стандарт для лінгафонного кабінету у вищій школі. Технічні засоби для нього протягом 70–80-х рр. виготовлялися і поставлялися централізовано. Створювалася велика кількість навчальних кінофільмів на різноманітну тематику. Проте, як свідчать джерела, наявної бази у сільськогосподарських інститутах було недостатньо для організації ефективної роботи із засобами техніки. Через брак приміщень не вдавалося перейти на кабінетну систему навчання іноземним мовам. З тієї ж причини устаткування для лінгафонних кабінетів роками не використовувалося і без діла зберігалося у складських приміщеннях інститутів [2, с. 51]. Відсутні були і серйозні методичні розробки щодо організації роботи з технічними засобами навчання іноземним мовам у ВНЗ.

У 70-х рр. методичною наукою були розроблені стандарти щодо володіння студентами усною мовою. Так, на думку Р. Кузнецової можна вважати, що студент уміє говорити на іноземній мові, якщо він в змозі:

- відповісти на будь-яке питання за опрацьованими текстами;
- сам поставити питання по ним;
- вести бесіду в парі за опрацьованими темами;
- переказати прочитаний чи почутий текст у формі монологу;
- зробити невелике повідомлення за картинкою або після перегляду діяфільму;
- переказати на іноземній мові текст, використовуючи «обов'язкову лексику» та відповідні граматичні моделі [4, с. 79].

Із середини 80-х рр. здійснюється чергова спроба інтенсифікації навчання іноземним мовам. В умовах глибоких суспільно-економічних змін, що охопили СРСР напередодні його розпаду, перед фахівцями аграрного сектору постала необхідність не лише у вивченні професійних текстів, а і в ознайомленні з широким колом ділової інформації із сфери бізнесу, маркетингу, менеджменту. Отже, значно розширився зміст іноземної літератури – він перестав обмежуватися лише оригінальними текстами за обраною спеціальністю.

Зміни відбувалися не лише в змісті текстів, вони торкнулися і методів навчання. Замість свідомо-активного почав впроваджуватися метод взаємозв'язаного навчання. Він передбачав оволодіння іноземною мовою як цілісною системою, що включала такі компоненти: говоріння (усна мова), аудіювання (сприйняття на слух), читання, переклад, письмо. В основі навчання мові залишалося читання (тепер уже, як оригінальних за обраною спеціальністю, так і ділових текстів) навколо якого у тісному взаємозв'язку розвивалися й інші, перераховані компоненти. Читання, як засіб навчання, продовжувало зберігати своє провідне значення оскільки виступало джерелом нових знань, нової інформації по своїй спеціальності, а також було тим особливим компонентом, який дозволяв формувати інші мовні навички та уміння.

На відміну від попередніх років, розвиток усної мови будувався не лише на тому матеріалі, що і читання. Для того, щоб навчити студента-аграрія спілкуватися з колегами на іноземній мові, навчальна програма дозволяла проводити під час аудиторних занять бесіди на побутові теми [2, с. 52]. Значно зросла і роль письма, як засобу розширення словарного запасу та засвоєння граматичних конструкцій.

Отже, недостатні результати у вивченні студентами іноземних мов, визначення державними органами нової мети іншомовної освіти у ВНЗ, що передбачала практичне оволодіння мовами, змушували викладачів та науковців шукати шляхи перебудови методики навчання. Основними тенденціями розвитку методики навчання іноземних мов у сільськогосподарських інститутах України протягом досліджуваного періоду були:

- постійна зміна методів навчання (граматико-перекладний, свідомо-порівняльний, свідомо-активний, взаємозв'язаного навчання) та підпорядкованих їм методичних прийомів;

- використання російської мови у якості рідної. За її допомогою здійснювалися теоретичні пояснення, проводилося співставлення граматики і

лексики, вівся контроль за отриманими знаннями та уміннями. Натомість українська мова, мови національних меншин – не залучалися для порівняння мовних систем;

- перегляд методичних підходів до роботи з текстом. Читання адаптованих текстів замінювалося на читання оригінальних текстів за спеціальністю, ділової літератури із сфери бізнесу, маркетингу, менеджменту. Формувалися навички безперекладного розуміння текстів;

- поступовий перехід до системного вивчення іноземної мови, що передбачав оволодіння усіма компонентами мови: говоріння (усна мова), аудіювання (сприйняття на слух), читання, переклад, письмо;

- поліпшення засобів навчання, застосування у навчальному процесі сучасних технічних пристроїв.

Не дивлячись на інтенсивний розвиток методики, суттєвих успіхів в оволодінні студентами сільськогосподарських інститутів іноземними мовами протягом 50 – 80-х рр. досягнуто не було. Подальшого вивчення потребує розвиток завдань та змісту іншомовної освіти у аграрних ВНЗ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Держархів Сумської області, ф. Р-7697, оп. 1, спр. 32, 64 арк.
2. Держархів Сумської області, ф. Р-7697, оп. 1, спр. 60, 124 арк.
3. Кравчук Л. В. Історичний розвиток методів навчання іноземних мов у другій половині ХХ ст. // Вісник ЛДУ. Педагогіка. 2011. № 5, С. 154 – 158.
4. Кузнецова Р.А. Изучение иностранных языков в неязыковом вузе. Казань: КазГУ, 1979. 114 с.
5. Постановление Совета министров от 25 мая 1961 года «Об улучшении изучения иностранных языков» // Собрание постановлений правительства Союза Советских Социалистических Республик. 1961. № 9. С. 73 – 74.